

Mártonkor minden elvállik

Ezen a derűs, novemberi estén jó kedve kerekedik az én régi cimborámnak, Istók Jóskának, akivel együtt koptattuk valaha az iskolapadot. Márton napját várjuk. Holnap lesz esedékes e fontos dátum, amelyhez bor és liba egyaránt fűződik, még hozzá a következő esztendőre meghatározón. Kemény regulák kötődnek e jeles naphoz, s mi tartjuk is magunkat a régi törvényekhez, bátikai óbort hörpölgetünk, mert csak Mártonkor vizitálják az újat, s hallgatjuk Istók Jóskát, aki megbabonázottan nézi poharában az aranyló rizlinget, s a metszett üvegen sugárzik át lelkébe a mesét megindító angyalbiztatás.

Istók Jóska a borpince terítetlen asztalára egy szál gyertyát gyújt. Ez világítja át poharunkat, borunkat, szívünket.

Volt nekem egy sógorom, mára már kilépett a sorból, de történetünk idején fess, huszonéves gyerek volt, határvadász a zentai laktanyában. Ott szolgált, hiszen ki sem mozdult soha a garnizonból sem meg a Tisza-parti városból sem, mert a tisztí étkezdében szolgált a békés körülmények között a háborús éveket. Még 1941 őszén helyezték ide, s innen kellett volna neki 1944. október 8-án, az oroszok bejövetelkor visszahúzódnia, de nem hajtotta végre e fontos katonai manővert, mert győzedelmeskedett fölötte a szerelem. Úgy esett vitézi szolgálatában, hogy megismerkedett az én nagynénémmel, anyám húgával, az emlékezés szerint 1943 nyarán, s olyan fordulatokat vett a sok nyáresti korzózás, meg úgy alakultak a Tisza-parti padokon megejtetett virtuális fészekrakási kísérletek, hogy esztendőre, 1944 júliusában oltárhoz vezette az én sógorom az én nagynénémet, aki akkortájt már szíve alatt őrizgette unokanővéremet.

Aztán megesett, aminek meg kellett esnie, bejöttek az oroszok, kitakarodtak a németek igen viharosan és gyorsan. A Bátikai úton volt egy összezapás, ottmaradt két német, egyik tán őrmester volt, vagy mi, meg egy orosz hadnagy, akit a Tisza-partján temettek el, a polgármesterház melletti terecskén. Sokáig megvolt a sírja, de az idő múlásával közös nyughelyre került a szabadkai pravoszláv temetőben.

BALOGH ISTVÁN (1946) költő, író, újságíró. Legutóbbi könyve: *Mesebor* (2024).

A két utolsó magyar katona, kerékpáros honvédek akkor karikáztak a Likasi úton kifelé, amikor az oroszok a Lieber sarkához értek. A bátyuskák csodálkoztak, tőlük száz méterre sem volt az ellenség két tagja, mégis vidáman írtak végtelent a biciklikerekek. Utánuk eresztettek a muszkák egy rövid sorozatot, ijesztésnek szánták csupán, s meg is rettenhetett a két szittyá, mert szinte egyszerre estek le a járművükről a bútorgyár előtti árokba. A pufajkások csodálkozva közelítettek, bizalmatlanul, mert nem tudták mire vélni a bakák heverését, hiszen feléjük és nem rájuk lóttak. No, becserkészték a hungarus leventéket, akik békésen és édesdeden horkoltak a fűben, eláztak valahol cefetül, az ebadták! Talán nem is az ijedelem, hanem a pálinka lökte árokmélyre őket! A ruszki előrs viszont gyakorlatias emberekből állott, mert azonnal a horkoló magyar vitézek kulacsait vették pártfogásba. Szerencsájuk volt, hisz a honvédek gondoltak a holnapra is. Nyakaltak a szerencsés Szerjósák, a szilvóriummentes, kiszáradt kulacsokat meg rendesen visszaakasztották az álmodók derékszíjára, aztán vizet spricceltek az alvó hadfiak képébe. Azok lassan megéledtek, de csak féligfelé, mert azt aztán nem tudták, hol is vannak, mi is történik velük és körülöttük. Sztálin kedves fiai kirángatták a magyar utóvédet az árokból, és felrakták őket a kerékpárra. Nehéz lehetett a csaprészegeket megtartani a nyeregben, röhögtek meg kiabáltak a pufajkások, de türelmesek voltak. Azonban a katonai drill a két határvadásznál teljességében érvényesült, mert amint újra nyeregben voltak, és jó erősen meglökték őket, e kezdősebességgel bizony különös karikázásba kezdtek. Eleinte ugyancsak inogtak, hatalmas nyolcasokat rajzolgattak, tán az utat sem észlelték igazán, de később már vidáman tekertek Fölsőhegy felé. Szülővárosom fölszabadulásának eme emberi történetét először Martin bácsitól hallottam. Emlékeztek még az öregre? Ő volt a hatvanas években a zentai ifjúsági otthon gondnoka. Aztán hasonlóképpen mesélte az én dezertőr sógorom is mindezt. Ő a bútorgyár közelében bérelt olcsó szoba-konyhát friss családjának. A padlásról leskelődött a sógor, mert félt az Ivánoktól, de a partizánoktól rettegett igazán, ördög a szenteltvíztől, tömjénfüsttől nem tartott jobban. Látván a tovarisok emberségét, tiszta lélekkel nyugtázta rendezetlen helyzetét, jóra fordul itt minden nemsokára. Megkönnyebbült a sógor nehéz, szorongó szíve. Aztán megbújt vitézünk a lakásban, kivárt, csak novemberben jött rá, hogy különös veszélyek gomolyognak ám az ólomszínű ég alatt, hiszen kezdtek lefogni a zentaiakat, és gyorsan szárnyra kelt a rettegés, a partizánok, eme fölszabadítók, garázdálkodnak, embervért csapolnak. El is ért hozzá a szomorú, riasztó hír, belelőttek egy csomó embert a híd romja fölött a Tiszába, alighanem csak azért, mert magyar anya szülte őket. A rémület racionális gondolkodásra készítette a sógort. Kimerészkedett egy novemberi vasárnap délután az udvarból, elment a feleségével Isza Nésics bácsihoz, a borbélyhoz, akit a nagynéném kislány korától kezdve jól ismert, hiszen sokáig egy utcában is laktak. Isza bácsi volt szülővárosunk ripp-roppra megalakított első népbizottságának az elnöke. Ellenálló volt tán a borbély, vagy valami régi kommunista, ezért ültethették őt az oroszok, s utána a partizánok is a polgármesteri

székbe. Isza bácsi tisztelettel fogadta látogatóit, leültette őket, s nem azzal kezdte a kommunikációt, hogy *patrujért* kiáltott volna. Meghallgatta az én sógorom szerelmének történetét meg a tiszti kantinos katonáskodásáról szóló beszélyt. A tisztelnél leginkább takarított, mosogatott az én rokonom, mert pincérnek csak akkor csaphatott fel, ha kiségitő kellett.

– Mi lesz velem, Isza bácsi? – kérdezte a sógor. – Engem is Tiszába lőnek?

– Talán nem – nyugtatgatta Isza bácsi.

– Segítsen rajtunk! – kérlelte a népbizottság elnökét a nagynéném is.

És Isza bácsi tényleg segített. Elment a dadogós, kocsonya, pár hónapos férj-jel a sorozóbizottságba, ahol a sógor *önként* jelentkezett Tito seregébe. Ott is tartották azonnal, szerencsére, mert e helyütt senki nem kereste az ellenséggel együttműködőket, veregették a *kiskománk* vállát a hátországi partizánok, és jó magyarnak tartották őt. Reggel elbeszélgetett vele a sorozóbizottság elnöke is, és tiszti kantinba osztotta be, mert annyira azért nem tartotta az új önkéntest megbízhatónak, hogy fegyvert is adjon a kezébe.

– Minden olyan szép volt, mint egy álom! – hajtogatta a sógor jó három év-tized múltán. – Nem a frontra küldtek, és nem a Tiszába, hanem egy Duna-menti fürdőhelyre, Apatin közelébe, ahol leginkább főtisztek pihengettek, de járt ott személyesen Tito is. Igaz, én őt csak messziről láttam, de Libáék (Gondi János zentai primás) a fülébe húzták a szép magyar nótákat. Libáék zenéje táncra csábította a csatazajoktól regenerálódó főtiszt elvtársakat. Volt ott a tánc-hoz fiatal partizánlány épp elég! E nőcskék esténként bújtak elő fészkeikből, és hajnalig mulatoztak a tisztekkel.

A sógor 1945 augusztusáig takarított, mosogatott és pincérkedett e jó helyen, amely eléggé távol esett a környékbeli történésektől, de közel is volt sok mindenhez, mert ugyancsak odahallatszott hónapokig a tavaszi csaták zaja. Aztán szeptember 28-án leszerelték, és hazaeresztették Zentára. Ő munkát talált, albérleti fészket rakott, és élni kezdte az egyszerű munkásember életét. Csakhogy hiába volt Tito önkéntes katonája, nem rendezték tartózkodását, így 1946 tavaszán átdozták a határon. A felesége és a kislánya utána szökött. Akkor még könnyen ment a határátlépés, csak kenőpénz kellett hozzá, dollárban, meg néhány liter pálinka, mert ilyen volt az egyetlen érvényes úti okmány errefelé.

No, elég az hozzá, kortyol poharába Istók Jóska, a sógor 1979-ben elérte a nyugdíjkorhatárt. Nyugállományba kívánt vonulni. És ekkor el mert jönni hozzánk, Zentára, suttogva kérdezte, mintha titkot eregetne száján, lehet-e valamilyen igazolást kapni arról, hogy ő Tito partizánja volt? Elővette a cirillbetűs katonakönyvét, penészes borítója és egérhúgyszaga volt a megsárgult dokumentumnak. A padláson rejtegette, mert elejében attól félt, felelősségre vonhatják, tán még fel is akaszthatják a *láncos kutya* miatt. Aztán meg lapulni hagyta a veszélyes dokumentumot. Most a cipőjében visszacsémpészte a határon Tito országába. A katonakönyvvel elmentem én az illetékesekhez, másnapra megszereztem a szükséges igazolást, egy lapon írt szerb és magyar nyelven arról, hogy a sógor tíz hónapig és tizenkilenc napig Tito partizánja volt. Örült az ősz

rokon, s elárulta, Hungáriában az ellenállók, a partizánok tíz százalékkal magasabb nyugdíjat kapnak, mint a lapító közemberek. Hát ő a legalacsonyabb kategóriába soroltatott, bizony jól jön ehhez a picike az a tíz százalék emelés!

Hanem két esztendőre tán, amikor újra eljöttek hozzánk, a nagynéném szidta már a tíz százalékot tojó partizánságot, de főleg Tito elhízott, vén obsitosáról szedegette lefelé a keresztvizet, mert azóta, hogy kiderült róla valóságos antifasizmusa, minden megmozduláson az emelvény első sorából integet az ünneplő népnek az én uram. Rendre autót küldenek érte, és azt mondja nekem az én párom, olyankor menni kell, ha autó jön az emberért. Hát ő manapság részese minden hivatalos ebédnek-vacsorának, s a zabálások végeztével leissza magát a párt- és városi vezetőkkel együtt, néha alig bírja a hazafuvarozó kirángatni őt a nagy, fekete autóból. Elganyálódva horkol, nyög egész éjszaka a saját gyártmányú priccs szalmazsákján, mert ilyenkor csak a konyhában vaccolok neki.

Az én sógorom csak mosolygott a pocskondiázó asszonyi megnyilatkozásra! Hát hogyne hívták volna mindenhova, hiszen kies városkájában akadt ellenálló épp elég, de *hivatalosan* bizonyítani egyedül csak a Zentáról nősült rokonunk tudta ellenállóságát, mert neki pecsétes papírja volt arról, hogy ő Tito igazi partizánja volt.

- No, azért nem fenéig tejfel ez a partizánság! - összegzett végül a mi külföldi Gergelyünk. - Van ennek igen nehéz oldala is!

Hitetlenkedésekre, csodálkozásomra aztán kifejtette eme nehézségeket.

- Mindenhova elcipelnek, iskolákba, vállalatokba, és mesélnem kell antifasizmusomról, de mindenütt csak azt akarják hallani, milyen volt a harctéren, mekkora hős voltam? Hát mit mondhatnék nekik? Hogy a tisztikantinokból és az összerondított klozetokból ki sem mozdultam? Hogy takarítás, mosogatás közben hallottam a dunai átkelés borzasztó csatazaját? Kitaláltam hát az én külön háborúmat, s azt aztán mesélgetem nekik. Ebben csak fonséges dolgokról van szó, szabadságról meg fasisztaverésről. Meg bátrakról, hősi halálokról. A zentai Liba primás nagyszerű szalonzenekaráról meg a kisegítő női személyzetről, akik kurvákra hasonlítottak leginkább, bölcsen hallgatok. Ámbár akkor ott, azon a fürdőhelyen, abban az előkelő tisztikantinban, ahogy akkor hívták azt az intézményt, mindnyájan, akik ott vívtuk a nehéz, népfőlszabadító háborút, igazi partizánok voltunk. Nekem van róla pecsétes igazolásom is, nyilván a többiek is rendelkeznek ilyesmivel.

Asztalunkon a gyertya derékig ég. Istók Jóska újra tölt a poharakba.

- Eddig a mese, mondanátok, de nincs vége még! A sógoromat partizánságért tanácselnöke képében kitüntette Kádár János. Akkor is nagy ivászat volt, és a fennkölt nap a konyhai priccsen ért véget, nagynéném szerint igencsak dicstelenül.

1991 októberének végén először jártam a magyarországi rokonoknál. Jugóban puskaporos volt már a levegő, mentek a behívások, éjszakánként néhol lövések is dördültek, Magyarban is fura egy világ volt ám, nem tudtam, mikor

juthatok el újra hozzájuk. Akkor mindketten a konyhában éltek, csak azt tudták fűteni, mert az egyetlen szoba fűtésére nem volt elég a megemelt harcosnyugdíj sem. Éjszakánként összebújtak *azon a priccsen*, melengették egymást. Igencsak soványkák lettek vénségükre, de békében megfértek egymással, és reggelfelég mesélgettek a régi szép időkről.

Azóta már az égiekkel kvaterkázna, ha kedvük tartja.

Istók Jóska mindenkinek tölt a kancsóból.

- Ez Szent János pohara - szól. - Áldjon isten bennünket! Holnap a mainál fontosabb dolgunk lesz! Márton napján elvárlak benneteket, megízleljük az idei bort. És bizony mondom néktek, felebarátaim, eldől, milyen is lesz a mi jövőnk! Fekete vagy fehér? Mártonkor minden elválnak, mint liba mellehúsa a csonttól.

Asztalunk közepén a gyertya immár csonkig ég.

